

DOĞUMUNUN 100. YILI İÇİN SAMİM KOCAGÖZ'ÜN ROMANINDA YÖRÜKLER

Songül Taş*

1916 yılının Şubat ayında, Söke'ye bağlı Burunköy'de doğan Samim Kocagöz, elli yılı aşkın sanat hayatında yüz kırk sekiz hikâyeden oluşan on iki hikâye kitabı, on iki roman, inceleme, makale ve anı türlerinde birer eser olmak üzere toplam yirmi yedi eser kaleme almıştır. 1993 yılının Eylül ayında hayatını kaybeden yazarın Türk edebiyatına kazandırdığı romanlarında mitolojik unsurlardan, tarihî bilgilere uzanan bir kültür zenginliği vardır. Gözlemlerini, bilgi ve birikimleriyle birleştiren Kocagöz, orijinal üslubu ile toplumcu anlayışını birleştirerek tarihî unsurlarla yüklü edebî eserler vücuda getirir.

Kocagöz'ün romancılığı ve romanları iki dönem hâlinde değerlendirilir (Taş 2013: 463- 464): Hazırlık Dönemi (1938- 1954) ile Kişisel ve Orijinal Üslup Dönemi (1954-1993). Bu çalışmada, kişisel ve orijinal üslup döneminin romanlarından *Bir Karış Toprak* (Kocagöz, 1964) metin merkezli bir anlayışla çözümlenecektir.

“Bir Çift Öküz ve Bir Karış Toprak'ta yerleşik olmayan yani toprakla ilişkisi olmayan dağda hayvan besleyen, tahta biçen Yörüklerin bir dönemde gerek zorla gerek istekli olarak toprağa yerleşimini anlattım.” (Kurdakul, 1982: 123- 124) diyen Kocagöz eserlerinde, kendi isteğiyle ve kahramanlardan İbrahim'in kandırması sonucu, yerleşik hayata geçmeye niyetlenen Yörükleri ele alır. Yerleşik hayata geçmeleri için zorlanan Yörükle-

* Prof. Dr. İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, songul.tas@inonu.edu.tr

rin hikâyesi, roman içinde kahramanların birbirlerine anlattıkları olaylar olarak yer alır.

Bir Çift Öküz (Kocagöz, 1970), daha çok Demokrat Parti'nin iktidarda olduğu dönemlerde yaşanan olaylarla şekillendiği için bu çalışmanın dışında bırakılmıştır. Cumhuriyet Dönemi'nde, 1960 yılına kadar "Çok Partili sisteme geçilmesinin köylü üzerindeki etkilerini" (Kaplan, 1988: 264) işleyen iki eserden biridir. Diğeri de Yusuf Ziya Bahadınlı'nın *Güllüceyi Sel Aldı* adlı romanıdır. Göçmenlerin bir çift öküz alma isteği ile başlayan romanda, Bir Karış Toprak'ın Yörüklerinden sadece iki kişi ailesiyle birlikte kalmıştır. Onlar da yerleşik hayatı benimsemiştir.

Bir Karış Toprak, II. Abdülhamit döneminde yaşayan Yörüklerin, kendi istekleri ile yerleşik hayata geçmeleri, topraklanmaları konusunu işler. Bu sebeple romanı Yörüklerin "zorunlu iskânlarının öyküsü" (Andaç, 1989: 16) olarak değerlendirmek yanlış olur.

"II. Abdülhamit dönemindeki gerçek olayları ve Yörük törelerini yansıtan roman, yine Menderes'in taşmasını ve bütün ekinleri Yörüklerin umutlarıyla birlikte alıp" (Önertoy, 1984: 74) götürmesini anlatır. Yerleşik hayata geçmek için dağlardan inen Yörükler, yeni hayat tarzı ve Menderes'in hain baskını karşısında bocalar, geldikleri mor dağlara dönerek eski yaşama biçimini tercih ederler.

Kocagöz romanına Yörüklerin hikâyesini, kimden, nasıl dinlediğini açıklayan bir girişle başlar. Koca Hasan adlı bir Yörük'ten dinlediği hikâyenin, Cumhuriyet'ten önceki kısmını Bir Karış Toprak'ta anlattığını, Cumhuriyet'ten sonraki kısmını da sonradan yazacağı Bir Çift Öküz'de anlatacağını belirtir. (s.4).

Gerçekçi bir gözlem gücü ile yazılan Bir Karış Toprak, tahtacı ve dağ Yörükleri adlarıyla da bilinen Türkmenlerin romanıdır. Yayımlandığı yıllarda, işlediği konuyla ilgili olarak mahkemeye verilen eseri incelemek üzere, N. Şazi Kösemihal bilirkişi olarak tayin edilmiştir. Kösemihal de Yörükler çok iyi anlatılmış, ders kitabı olarak kullanılabilir diye rapor vermiştir. (Taş, 1995: 43- 47).

Samim Kocagöz'ün bu romanı, "Anadolumuzda yüzlerce yıldan beri göçebe uygarlığından, çobanlıktan, toprağa yerleşme uygarlığına, çiftçiliğe geçiş olayından birini nesnel (objectif) ve gerçekçi bir görüşle, çok renkli bir üslupla canlandıran gözümüzün önüne seren, bir sanat yapıtı" (Kösemihal, 1964) olarak değerlendirilir.

Bir Karış Toprak'ta, "kelimelerin en usta tartıcısı" (Kakınç, 1971) olan yazar, eserin sonlarına doğru iki karşı güç haline gelen İbrahim ve Yakup'u, değerlerini kaybeden Yörük'le, değerlerini koruyan şekilde somutlaştırır. Yakup halkın, İbrahim ağalığın temsilcisidir. Elli yıl sonraki halleri ile Bir Çift Öküz romanında yer alan bu iki gücün çatışması, ağanın oğlu Hasan vasıtasıyla halka yönelik olmak üzere esnek bir görüntü kazanır. Fakat gizli bir çatışma şeklinde devam eder.

Bir Karış Toprak romanının kapağı ve iç desenleri İbrahim Balaban tarafından yapılmıştır. Roman, Önsöz (s. 3- 4) ile başlar. Yazar, romanına konu olan olayı kimden, nasıl dinlediğini anlatır. Bu sebeple "Yörük Hasan, Türkmen Hasan, Tahtacı Hasan" diye çeşitli adlarla anılan Koca Hasan'ı tanıtır. Yazar, Söke ovasının labirenti andıran yolların-

dan birinin dolana dolana Menderes’i atlayarak Nalbantlar köyüne ulaştığını belirtir. Yol üstünde kahvecilik yapan Koca Hasan’dan söz eder. Ondan “Yörük Tımarı” hikâyesini anlatmasını istediğini belirtir. Koca Hasan da Yörük Tımarı’nın hem eski hem de yeni hikâyesini anlatır. Yazar, Yörük Tımarı hikâyesinin Cumhuriyet öncesini, yani eskisini Bir Karış Toprak adlı eserinde anlatır. Cumhuriyet sonrası hikâyesini ise Bir Çift Öküz adlı kitabında anlatacağını belirtir. Önsöz şu satırlarla sona erer: “Ey Söke ovasının tozu toprağı içinde, yol üstünde yatan Koca Yörük Hasan! Bu hikâyeler senindir... Senden aldım, yine sana ARMAĞAN ediyorum. Elimden bu kadarı geliyor, bağışla!” (s. 4).

Roman üç ana, on dört ara bölümden oluşur. İlk bölüm beş ara bölümden (s. 5- 60), ikinci bölüm dört ara bölümden (s. 61- 104) ve üçüncü bölüm de beş ara bölümden (s. 105- 160) oluşmaktadır. Söke ovasındaki Yörüklerin göçebelikten yerleşik hayata geçişleri hikâye edilir. Bu sebeple Yörüklerin kendine has gelenek ve görenekleri ile ilgili bilgiler verilir. Eser içinde ilk bölümde beş, ikinci bölümde iki, üçüncü bölümde iki olmak üzere toplam dokuz desen yer alır. Dağlarda çadır kuran Yörüklerin verildiği ilk desenden sonra, Yörüklerin çeşitli durumları desenlerle anlatılır ve son olarak ağanın çevresine toplanan ve tarlalarını satan insanların desenleri verilir.

Eser adını, bir karış toprağı olmayan insanların dramından alır. Anlatıcı “bir karış toprak sahibi olmayan köylünün” (s. 101) Yörüklerle birlikte gelen heyecanını, telâşını ve ümide kapılarak çalışmasını anlatır. Romanın kahramanlarından Yakup’un şu sözleri de eserin adı konusunda fikir vericidir: “Bir karış toprağın bile olsa, bir karış toprağının ağası, kendin olacaksın!” (s. 144).

Yörüklerin istekleriyle yerleşik hayata geçmeleri ve çiftçilerle ortaklaşa çalışmaları, tabiat şartlarına yenilerek ve alışılmış düzenlerini arama isteği duyarak geldikleri dağlara dönmeleri anlatılır. Destansı üslubu ile eser, alışılmış düzeni bırakıp da topraklanmak isteyen insanların bocalayışlarını ustaca sergiler.

Bir Karış Toprak romanı, Koca Yörük Ali Ağa’nın oymağında başlar. Oymak büyük bir telaş içinde hazırlık yapmaktadır. Her yıl konakladıkları toprakların sahibi Hacı Halil Paşa, oymak beyini ziyaret edecektir. Bu sebeple özel giysiler giyilir, gelecek olan paşa için hazırlıklar yapılır. Ali Ağa ziyaretin sebebini, topraklarında konakladığı için dostluk ziyareti olarak düşünür. Ancak durum daha değişiktir. Yaşlı bir adamın, Paşa’nın gelişi ile ilgili endişeli sözleri üzerine Yörük Ali Ağa düşünceye dalar. Hazırlıklar bittikten sonra gelen Hacı Halil Paşa ile çadırın önünde oturan Ali Ağa, söylenecekleri merakla bekler. Hacı Halil Paşa’nın “Ali Ağa, hiç yurtlanmak aklından geçmez mi?” (s. 16) sorusu ile sorun gündeme gelir.

Türkmen Yörükleri için yeni bir hayat tarzı ortaya çıkar: Yerleşik düzen. Koca Yörük Ali Ağa, sonucu görebilen bir tarzla yurtlanmayı mantıklı bulmaz. Düşüncelerini belirtir. Hacı Halil Paşa’nın gitmesiyle yine düşüncelere dalar. Yurtlanma fikrini ortaya atanın yeğeni İbrahim olduğunu öğrenir. Yurtlanmanın göçebe Yörükler için uygun olmadığını, ancak isteyenlerin toprağa yerleşebileceklerini belirtir. İbrahim’in çevresine

toplanan yurtlanmak isteyen Yörükler, Subaşı köyüne; Koca Ali Ağa da oymağını alarak dağlara doğru gider. Subaşı köylüsü ile sarmaş dolaş olan Yörükler, toprak tava gelinceye dek sazdan, çitten veya kerpiçten evler yaparlar. Menderes'in sol yakasına düşen sarraf Agop Efendi'nin topraklarına girerler. Öküzlerini, altınlarını satan insanlar topraklanmaya başlarlar. Toprak pay edilir. Hacı Halil Paşa da ödünç tohum verir. Köylü ve çiftçi Yörükler çalışmaya girerler. Birlikte çalıştıkları köylülerden Menderes taşkını konusunda endişeleri dinleyen Yörükler, taşkından en az etkilenen toprakların İbrahim tarafından satın alındığını öğrenirler. Böylece halkın hakkını savunan Yakup ile İbrahim çatışması başlar. Yakup isyan eder ancak elinden bir şey gelmez. Ekim işlemleri biter. Kışın yaklaştığı günlerde, yağmurların gittikçe artan bir şiddetle yağması, taşkın tehlikesini de beraberinde getirir. İbrahim hariç, diğer çiftçiler Menderes Nehri'nin taşmasını önlemek için çaba harcarlar. Yapılacak bir iş yoktur. Tepedeki değirmene giden çiftçiler, nehrin yarınlarını tutmak için harekete geçer. Fakat Menderes yarınlarını yıkarak hem Yörükleri, hem de Subaşı köylülerini umutsuzluğa itecek bir taşkına sebep olur. Umutsuzluk içindeki halk durgunlaşır. Yörükleri; dağlara, alışılmış düzene dönme fikri sarar. Koca Yörük Ali Ağa'nın, başından itibaren tahmin ettiği gibi Yörükler, yerleşik hayata uyum sağlayamaz ve taşkının da hızlandırdığı bir istekle dağlara dönmeye karar verirler. Yakup, Yörüklerin yenilmeyeceğini direnmek gerektiğini söylese de onları kararlarından vazgeçiremez.

Yörükler topraklarını satarak dağlara dönmeye karar verince İbrahim toprakları satın alır. Fakat hepsinin parasını ödeyemez. Belli miktarlarda ödeyerek geri kalanını da sonradan ödemeyi vaat eder. Yakup da onlar adına paraları alacağını belirtir. Topraklarını satın alarak Yörüklerin dağa dönmelerini hızlandıran İbrahim artık, dışı Yörük, içi Osmanlı olan bir ağadır. Kârlı çıkan tek kişidir. Mücadeleye karar veren tek kişi de halkın temsilcisi olan Yakup'tur. Diğer Yörükler, Söke ovasına "Yörük Tımarı" adını armağan ederek geldikleri mor çiçekli dağlara geri dönerler.

Olay Örgüsü: Bir Karış Toprak, dağda ovada yaşayan göçebe Yörüklerin birbirleriyle olan münasebetleri ile başlar. Topraklanma veya yurtlanma kararı ile Subaşı köylüleri ve Yörüklerin münasebeti söz konusu olur. Hem köylü hem de Yörüklerin ortak sorunu olan Menderes taşkını da halkla tabiat arasındaki çatışma olarak belirir.

Klasik tarzda serim, düğüm, çözüm şeklinde oluşturulan romanda iç içe geçen üç metin halkası vardır. Yörüklerin münasebeti ile birbirine bağlanan bu halkalar, olay örgüsünü meydana getirirler. Bir Karış Toprak, yazar tarafından söz konusu halkalara göre üç bölüm hâlinde düzenlenmiştir. Bilinçli olarak bölümlenen vaka örgüsü, Yörüklerin topraklanma isteği ve dağlardan inmesi; topraklanan ve köylülerle ortak çalışan Yörüklerin Menderes taşkını ile umutsuzluğa düşmesi ve yenilgiye uğraması; alıştıkları düzene dönme istekleri ve tekrar dağlara dönmeleri şeklinde özetlenebilir.

Yerleşik hayatta kalabilmek için sadece iki kişi direnir: Yörük- Osmanlı töresini ki-

şiliğinde olumsuz bir tarzda birleştiren ve artık bir ağa olan karşı gücün timsali İbrahim ve halktan biri olarak mücadeleyi göze alan ve tematik güç şeklinde beliren Yakup. Diğer Yörükler hayvanlarını, altınlarını satarak girdikleri mücadeleden hüsrarla çıktıklarından dağlara dönmeyi tek çare olarak görürler. Giderken de yaklaşık bir yıl süreyle kaldıkları Söke ovasına adlarını armağan ederler. Eserde, olay dizisi, Yörüklerin münasebeti çerçevesinde birbiri içine giren üç metin halkasından oluşurken insan- tabiat ve insan-insan çatışması söz konusu halkaların temelinde yer alır. Umutla başlayan roman, hayal kırıklığı ile son bulur.

Bakış Açısı ve Anlatıcı: Bir Karış Toprak'ta hâkim bakış açısı ve yazar anlatıcı tekniği esastır. Her şeyi gören, bilen ve yorumlama yetkisine sahip olan anlatıcı, kahramanların duygu ve düşüncelerine göre de tasvirler ve değerlendirmeler yapar. Yörüklerin hayatını, gelenek ve göreneklerini destansı bir üslupla sergiler, Yörüklerin dağdan inmesi ve çiftçilik yapması ile destansı üsluptan yalın bir üsluba geçer. Tekrar dağlara dönüş söz konusu olunca, yine destansı bir üslupla dağlara, obaya dönüş anlatılır.

Yazar anlatıcı, Yörüklerin konuşmasına ve kendileriyle ilgili bilgiler vermesine imkân sağlar. Olayları ve mekânı verirken kahramanların bakış açısından da yararlanır. Türkmenlerin bir kolu olan Yörüklerin töreleri ile yerleşik düzenin insanlarının yaşayış tarzları arasındaki farklılık, kahramanlar vasıtasıyla dile getirilmektedir. Kahramanlar sadece kendi adlarına değil, mensup oldukları topluluğun insanları adına da konuşurlar. Yakup'un anası Yörüklerin yerleşik düzene geçme isteklerinin getirdiği zorlukları şöyle anlatır:

“Toprak sözü Yörük içinde çok eskidir. Sen, dünyada bile yoksun. Bu iş üstüne destanlar söylenmiş, türküler yakılmıştır. Ben, cahil bir kadını. Emme irahmetli babandan çok, pek çok iş öğrendim. Baban gelmiş geçmiş Yörüklerin en okumuşu, en akli erik kişisiydi. Nur içinde yatsın; onu Koca Yörük Ali Ağam bile, benim vezirim diye, koyacak, oturtacak yer bulamazdı. İşte bu baban, tâ Çukurova'dan Aydın'a dek bütün Yörük milletinin padişah buyruğu ile olsun, kendi gönüllerinin rızası ile olsun, nasıl topraklanıp yerleştiklerini, sonra da nasıl dikiş tutturamayıp yozduklarını hep bilirdi. Hele hele bir sözü vardı ki aklımdan çıkmaz. Ali Ağamızın da aklından çıkmamış olacak ki, şu namussuz İbram'a karşı bu yüzden direndi. İrahmetli baban derdi ki: ‘Osmanlı toprağı, Osmanlı padişahının malıdır. Ancak Osmanlı ağasının işlemesine izin verir. Bu toprağın bir karışında Osmanlı köylüsünün hakkı yoktur. Köylü, ağa izin verirse sürer toprağı... Yörüklere gelince, ne padişahu ne de ağası, onları adamdan saymaz. Sözün kısası, Osmanlı köylüsünün, Türkmen Yörüğünün, Anadolu toprağında sözü geçmez. Bunu böylece kafana koy oğlum; ayağını ona göre denk al. Benden söylemesi... Rahmetli babandan duyduğumu sana deyiverdim. Yasa böyle kurulmuş. “ (s. 106- 107).

Yörüklerle Osmanlı köylüleri arasındaki töre farklılığı başka açıdan da sergilenir. Yakup'un “Osmanlı, kadın milletini adamdan saymaz... Kötü bir töre...” derken karısı da “Yörük karısı, erini bilir, erini dinler, erinin omuzdaşındır.” (s. 145) diyerek farklılığı vurgular.

İnsanların çabalarının tek amacı vardır. Cemal'in ve Yakup'un, zaman zaman belirttiği gibi bu amaç «ekmek belası"dır (s. 149).

Yörüklerin duygu ve düşüncelerini yansıtan yazar, tasvir ve tahkiye yanında konuşma/diyalog yöntemi ile gösterme tekniğini de kullanır. Anlatıcı, kahramanların hem kendileri hem de mensup oldukları topluluğu tanıtmaları için, tabii konuşma akışını esas alır.

Romanın başından itibaren, Koca Yörük Ali Ağa'nın bakış açısı ile Yörükler ve töreleri hakkında değerlendirme ve açıklamalar yapılır. Osmanlı'nın toprak töresine tepki gösteren Ali Ağa, arif bir insan olarak belirir. Topraklanma veya yurtlanma konusu gündeme gelince, düşüncelere dalan Ağa'nın düşünceleri şu şekilde verilir:

“Ne isterdi şu Osmanlı Türkmen'den, Yörük'ten? Padişahsa padişah!.. Devletse devlet!.. Padişahlar devletleri ile bin yaşasınlar; yaşasınlar ya, Türkmen'in, Türkmen boyları içindeki Yörük milletinin de işine, yaşamasına karışmasınlar! (...) Yörük Osmanlı'ya uydu mu, ona karıştı mı, yolunu yöntemini şaşırıyor, töresini yasalarını unuttuyordu.” (s. 22- 23).

Koca Yörük Ali Ağa'nın karşısına yeğeni İbrahim karşı güç olarak çıkar ve topraklanma fikrini ortaya atar. Amacı ağa olabilmektir. Planları doğrultusunda hareket eden İbrahim'in konuşmalarında sözünü ettiği ağalardan Kocagözoğlu Ahmet Ağa (Kocagöz, 1989: 36), Samim Kocagöz'ün kurmaca dünyaya taşıdığı atalarından biridir:

“Diyeyeğim, Kocagözoğlu, babası öldüğünde on üç yaşında bir çocukmuş, o gün bu gündür, at üstünde işine koşar. Subaşı köyünün üst yakasındaki Burunköy, Kocagözoğlu'nun köyü. Bu köye, ağanın, hâkimiyetinden, yüreğinin zenginliğinden Çakıcı Efe bile uğramaz olmuş. Amma ve lâkin ne de olsa Ahmet ağa korkmuş, evini Söke'ye kaldırmış götürmüş. Olur a... Çakıcı Efe bu... Dinler mi Kocagözoğlu'nun atasının Sancak Beğliğini... Toprağının padişaktan geldiğini. Atasının Sakız muharebesinde kılıç sallarken bir kardeşini şehit verdiğini...” (s. 41).

İbrahim'in ağzından aktarılan bu açıklama, ağa olmanın yollarını arayan İbrahim'in “Benim bu ağalardan, paşalardan ne eksikliğim ola?” (s. 42) tarzındaki fikirlerini ve özlemlerini, sağlam bir temele oturtma düşüncesi ile verilir.

Hâkim bakış açısı ile yazılan romanda kahramanların ruh hâlini yansıtmacı tasvirler de dikkati çeker. Kahramanların duyguları doğrultusunda yapılan tabiat tasvirleri ve kişilerin kendi konuşmaları ile sezdirilen ruh hâli, çoğunlukla vasitasız olarak verilir. Yakup'un ve bütün Yörüklerin ruh hâlini yansıtan tabiat tasviri bu bakımdan önemlidir:

“Yağmurun altında yeşil ekinler, boyunlarını bükmüş; dertli, düşünceli, hareketsiz duruyordu. Yeşilin üstüne bir alacakaranlık çökmüştü. Daha uzaklar, yağmurun sisi içindeydi, seçilmiyordu. Karşı dağlar sanki isli bir cam ardındaydı. Açıklı koyulu yeşillik arasından yer yer Menderes, boz bir yılan gibi parıldamaktaydı. Ova, yalnızlık içindeydi, kimsesizdi, (...) Yağmur, duruluyor, artıyor, ama aralıksız yağıyordu.” (s. 91).

Konuşmalar vasıtasıyla, kişilerin özelliklerini belirginleştiren anlatıcı, kahraman-

ların birbirlerini değerlendirmesine ve somutlaştırmasına imkân verir. Yakup, anasıyla konuştuğu sırada İbrahim'in Yörüklerle yaptığı kötülüğü şöyle anlatır:

“Altın sahibi olmak başka, adam olmak başkadır derdi babam, unutmama... Sanki İbrahim, Yörük milletinden değilmiş gibi Yörüklerle kötülük etmekte. Yörükleri altın gücü ile topraklarından sürüp çıkarmak istiyor. Bu iş zaten kafasında varmış anlaşılabilir. Böyle çabucak gerçekleştirmesine taşkın yardım etti. Daha ağa olarak pek palazlanamadığından sırtını başka ağalara dayamakta. Ağa, ağadan yana... İbrahim, adam olsaydı, bizden yana dönerdi. Menderes her yıl taşmaz. İbrahim, adam olsaydı, iyi yürekli olsaydı, Yörüklerin aklını yatarır, gönülünü alır, onları topraklarına bağlamaya çalışırdı. Tıpkı Koca Ali Ağamın ettiği işler gibi... Ama İbrahim kötü kişi. Yörük içinden böyle bir herif nasıl çıkar aklım almıyor... Ben, onun oyununa gelmiyeceğim. Ben, sağ kaldıkça İbrahim'a karşıyım” (s. 107- 108).

Romanda, kulağa ve buruna hitap eden unsurlardan da yararlanılarak Yörüklerin dağlarda hayvancılıkla geçindikleri hissettirilir. At üstünde koşan insanların geçim kaynağı hayvanlarına bağlıdır. Kulağa ve buruna hitap eden unsurlar, romanın ilk sayfasında şöyle verilir:

“Ali ağa bir vakit yatağının içinde oturdu. Anıza sürülen davarın çan, çingirak sesini dinledi. Keyfli keyfli, böğüren danalara, ineklere, meleşen koyanlara, kuzulara kulak verdi, (...) Tarlaların kuru buğday sapı kokusunu, toprak kokusunu, batıdan, denizden gelen yel, oymağın bakraç bakraç yeni sağılmış süt kokusuna katıyordu. Oymak, obalar, burcu burcu süt, kaymak, keçi kılı, koyun yünü, sığır tersi kokuyordu.” (s. 5).

Umutlarla başlayan roman, Menderes taşkını ile karamsar bir atmosferde Yörüklerin dağlara dönmeleri ile son bulur. Anlatıcı dağlara dönüşü romanın başındaki kadar yoğun, destansı bir üslupla şöyle sergiler:

“Söke ovası sislendi, bulutlandı, bir boşlukta asılı kaldı. Türkmenlerin ekip de biçemediği topraklar, masallarda söylenir oldu. Bir yıl konup göçtükleri bereketli topraklara, o gün, bugün, yetmiş yıldır, YÖRÜK TIMARI adı verilir. Mor çiçekli, sakız kokulu dağlardan geldiler; Söke ovasına adlarını armağan ettiler; yine duru, serin pınarlı, yeşil çamlı dağlara döndüler.” (s. 159- 160).

Yazar anlatıcı, konuşmaların tabii akışı içinde canlı ve destansı bir üslupla, vakanın gelişmesine göre değişen, bazen umut dolu, bazen karamsar olan, kahramanların ruh hâlini sezdirici bir bakış kullanır. Tasvirici üslubu gerektiği kadar kullanmakla birlikte, daha çok psikolojik tahlillere fırsat veren sezdirici konuşma/diyalog yöntemi kullanan anlatıcı, söz konusu yöntemle eserde gösterme tekniğine yer verir. Hâkim bakış açısının anlatıcısı romanı, gerçekçi ve canlı bir üslupla verir, sözü ve bakış açısını çoğunlukla kahramanlarına bırakır.

Zaman: Eser, “Cumhuriyetten önceki yıllarda” (s. 4) yaşanan olaylarla şekillenir. Romanın son paragrafında “o gün, bugün, yetmiş yıldır” (s.160) diye belirtilen olay zamanı, eserin anlatma zamanı olan 1964 yılı dikkate alındığında 1894'lü yıllara denk

düŒer. Böylece, olay zamanı 1894 yılı olarak belirir. II. Abdülhamit dönemine rastlayan bu yıl, Hacı Halil PaŒa tarafından söylenen Œu sözlerle kesinlik kazanır: “Ağam, sana paŒalık pek yaraŒacak. İster misin sana Sultan Hamit Efendimizden bir paŒalık alalım?” (s. 15). Olay zamanı ile yazma ve yayımlama zamanı arasında yetmiŒ yıllık bir süre vardır. Tarihi veya sosyal zaman reel zamana denk düŒer.

Roman, gelecek olan bir konuğu bekleme ile baŒlar. Beklenen konuk Hacı Halil PaŒa’nın geliŒi ile yerleŒik düzen fikri ortaya çıkar. Temmuzun sıcacında yaŒanılanların anlatılması ile baŒlayan ilk bölüm, bir “eylül sonu” (s. 35) Koca Yörük Ali Ağa’nın göç etmesi ve topraklanmak isteyenlerin SubaŒı köyüne yerleŒmeleri ile devam eder. Kasım ayının ilk günlerinde bir bayram havası içinde topraklarını iŒleyen Yörükler (s. 47), Œiddetli yağmurlar karŒısında bütün çiftçiler gibi taŒkın korkusunu yaŒarlar.

“Gecenin zifiri karanlığı içinde” (s. 61) bardaktan boŒanırcasına yağan yağmur, on gün boyunca aralıksız devam eder. TaŒkın tehlikesini arttıran yağmurdan sonra bekleyiŒ söz konusudur. Bekleme de bir gece uzaktan bir top, bir gök gürültüsünü andıran ses ile son bulur. “Menderes boydan boya yarıntıyı” yıkar ve yatağını deđiŒtirir (s. 104).

Üçüncü bölüm, «Bahar geleli güneŒ, SubaŒı’nın rutubetini, yaŒlıđını almıŒ, tepedeki değirmenden tâ köyün içine dek ortalığı bir yeŒil çimen sarmıŒtı.» (s.105) satırlarıyla baŒlar. Dağlara dönme fikri ile Œekillenen söz konusu bölüm, mayıs ayından sonra, «günlerden beri süregelen» (s.127) bekleyiŒi anlatır. Dönme kararından sonra beklemeye baŒlayan Yörükler, kararın uygulanması ve göçün sevinci ile “sabahın erken saatleri”nde dağlara doğru yola çıkarlar (s. 156). Mevsim bahardır. Roman göçle birlikte sona erer.

Temmuzun sıcacında baŒlayan roman, bahar aylarından, mayısa kadar uzanan zaman dilimi ile on bir ay boyunca devam eder. Romanın sonunda “Bir yıl konup göçtükleri bereketli topraklar”dan (s. 159) bahsedilse de kesin olarak on bir aylık bir zaman söz konusudur.

Roman, Œimdiki zamanın hikâyesi ile baŒlar. Kronolojik düzende geliŒen olaylar, on bir aylık bir süre ile devam ederken geçmiŒe ait hatıralar da geri bakıŒ tekniği ile verilir. Koca Yörük Ali Ağa’nın oğlu Veli, İbrahim ve Yakup’la ilgili çocukluk yıllarından söz eder: “Yakup’un okumuŒluđu bir yana, bilgisi bir yana, kalıbı, kıyafeti, gücü bile bizden üstündür. Çocukluğumuzda az mı dayağını yedik?” (s. 38- 39).

Aynı Œekilde İbrahim de Yakup’la konuŒurken bir saniye içinde çocukluk yıllarına döner:

“Bir saniye içinde zihninden, çocukluğundan bu yana Yakup’la ettiği arkadaŒlık geldi geçti. Çocukluk döđüŒlerinde Yakup’tan yediği her tokat, her yumruk, olduğu gibi aklının bir köŒesinde duruyordu. Œu sıra biliyordu ki, yetmiŒ iki buçuk millete ağalık taslayabilirdi ama Yakup’a ağalık taşıyamazdı. Bunun da günü sırası gelecekti elbette. Œimdi hemen, bu iŒ olasıya değildi. (s. 73).

Göçebe hayatından yerleŒik düzene geçen insanlar zaman zaman eski hayat tarz-

larına özlem duyarlar. Yakup da Menderes taşkını ile mücadele ettikleri sıralarda, eski günleri hatırlar: "... Böylesine birçok geceler; dağda, ormanda koyunlarına, kuzularına saldıran azılı canavarlarla döğüşmek için savaş düzenleri kurmuştu. Kucağında kürekle değil, dolma tüfeği ile beklemişti. Canavarın cinsini cibilliyetini bilirdi. Savaşa ona göre hazırlanırdı» (s. 97- 98).

Düşünceler ve hatırlayışlarla şimdiki zamandan geriye doğru bakışlar söz konusudur. Zaman zaman da gelecekle ilgili düşünceler, özlenen anlar belirir. Eserin başında Hacı Halil Paşa'nın ziyaretini bekleyen Yörükler, topraklanma konusunun gündeme gelmesi ile iki ay süreyle bekleyiş içine girerler. Menderes'in taşma tehlikesi ile beliren umutsuz bekleyiş, taşkından sonra dağlara dönme kararı ve dönüş için bekleyiş şekline dönüşür. Ayrıca, Yakup'un gelecekle ilgili umut dolu hayalleri vardır. Karısına gelecekle ilgili şu sözleri söyler:

"Bak şu evimize, yurdumuza!.. Çocuklarımızı burada yetiştireceğiz. Burada serpilip gelişecekler, adam olacaklar. Bu köyde Anadolu toprağına sahip çıkacaklar... İsteyeni davar güder, isteyeni toprak sürer... Yörük kızanı, Osmanlı kızanı el ele vermeli, omuz omuza vermeli çalışmalı, bu köyü, bu toprakları gül bahçesine çevirmeli" (s. 144).

On bir aylık süre içinde, üç zaman halkası esastır. İlk halka toprak sorununun ortaya çıkması ile eylül ayında, Subaşı köyüne yerleşme olarak belirir. İkinci halka Menderes taşkını ile şekillenir. Üçüncü halka ise dağlara dönülen zamanı anlatır. Roman üçüncü halkanın zamanı ile baharda son bulur. II. Abdülhamit dönemi, yani Cumhuriyet öncesi anlatılır. Olay ile zaman arasında derin bir münasebet vardır. Olayın zirvesi olarak yer alan Menderes taşkınının yaşandığı günler, belirleyici niteliğiyle eseri şekillendirir.

Mekân: Romanın başında yer alan Önsöz'de mekân ile ilgili açıklamalar yer alır: "Söke ovasının tarlaları arasındaki tozlu yollar, -deyim uygun düşerse- üstü açık labirenti andırır. Bu yollardan biri, dolana dolana Söke'den gelir. Menderes'i atlar Nalbantlar köyüne ulaşır." (s. 3). Yolun bir yerinde Koca Hasan'ın "ılgın çalışından ördüğü" bir kahve vardır. Samim Kocagöz, Bir Karış Toprak'ın hikâyesini, bu kahvede Koca Yörük Hasan'dan dinlediğini belirtir.

Roman, Koca Yörük Ali Ağa'nın oymağı ile birlikte konakladığı, hayvanlarını otlatmak için indikleri ovalardaki çadırlarda başlar. Geniş mekânın hâkim olduğu eser, göçebe kültürü ile derin bir münasebet içindedir. Geniş mekânın tasviri, Koca Yörük Ali Ağa'nın gözüyle, ama hâkim bakış açısının anlatıcısı vasıtasıyla şöyle verilir:

"Önünde boydan boya yeni biçilmiş buğday tarlaları gözün alabildiğine uzanıp gidiyordu. Davar, anıza yayılmış, Beşparmakların ardından yavaş yavaş ağaran gün ışığında kara kara kafalarını kuru buğday saplarına eğmiş, otluyordu." (s. 5).

Sol yakada Beşparmak dağları, sağ yakada Samsun dağları vardır. Çadırlar ve minderler Yörük törelerine göre düzenlenir:

“Ana, çadırın önüne bir kilim sermiş, kilimin üstüne şilte yastık atmıştı. Ali Ağa, şilteye oturup yastıklara yaslandı. Bir zaman ovanın, obanın sabah serinliğini, kokusunu sindire sindire ciğerlerine çekti. Sol yakasındaki Beşparmakların, sağ yakasındaki Samsun dağlarının, önündeki kuş, davar sesi ile çın çın çınlayan ovanın, doğan günle yavaş yavaş pembeleşmesini seyir etti” (s. 6).

Ali Ağa'nın konuşması ile Yörüklerin kışlak mekânı da belirir: “Ası tepe” (s. 28). Ası tepe eserde açıklandığı gibi, “Beşparmak dağlarında bir yaylanın adı”dır (s. 28). Bu konuda yerleşik hayata geçirilmek istenilen “Tahtacılar” (Çıblak Coşkun, 2013: 33- 54) ile ilgili bilimsel veriler de yazarın anlattıkları ile örtüşür. Tahtacı yerleşim birimleri arasında “Söke” ve “Asıtepe(Güzeltepe)” de yer alır. (Çıblak Coskun, 2013: 49).

Yerleşik düzene geçmeyi isteyen Yörükler, sarraf Agop Efendi'nin topraklarına gelir (s. 33). Diğer Yörükler de göç eder, dağlara çıkarlar. Subaşı köyüne yerleşen Yörükler için köklü bir mekân değişikliği esastır. Çitten, sazdan veya kerpiçten evler yapan Yörükler, tarlalarda çalışmaya başlayınca mekân yine geniş mekândır.

Yörüklerin yerleştiği Subaşı köyü uzun uzadıya tasvir edilir. Subaşı köyünün yamacına yerleştiği tepeyle, yüce Beşparmak Dağlarının arasında dar bir boğaz vardır. Asıl ova, Balat ovası, tepenin ardında, Samsun Dağlarına doğru genişliğine; batıya, denize doğru da uzunluğuna uzayıp gider. Tepeden bakılınca, koca ova, Samsun Dağları, bu dağların eteğindeki Söke kasabası ak ak yapıları ile görünür. Köy, Beşparmakların eteklerindeki zeytinlerle süslü tepeciklere bakar. Bu yemyeşil tepelerin arasında köyler vardır: Bağarası, Burunköy, Akçakaya, Nalbantlar, Kisir.(s. 45- 46).

Daha çok geniş mekânın hâkim olduğu romanda, özellikle yerleşik düzene geçildikten sonra, ev ve kahve şeklinde yer alan kapalı mekân da kullanılır. Göçebe kültüründen yerleşik hayata geçen insanlar, özellikle kış aylarında kapalı mekâna toplanırlar (s. 67). Kapalı veya dar mekân, tedirginlik ve umutsuzlukla münasebetli olarak yer alır. Menderes'in taşma korkusunun yaşandığı günlerde beliren dar mekân, taşkınım önlenmesi için mücadeleye karar veren ve yarını tutmaya giden insanlarla birlikte geniş bir mekâna dönüşür (s. 101- 104).

Yakup'un anasının da belirttiği gibi, Yörükler daha çok geniş mekâna, dağlara ve ovalara alışıktır (s. 107). Bu sebeple yerleşik düzende bile daha çok bahçelerini, evin önünü veya ağacın altını mekân olarak seçerler.

Kapalı mekân olarak özellikle “İbrahim'in hanayı” uzun uzun tasvir edilir. Kişilerle mekân arasındaki ilişkiyi vermesi bakımından bu tasvir de önemlidir:

“İbrahim, hanayının dört bir yakasına kavak, çınar fidanları dikmişti. Evle saman damı arasındaki geniş meydana da zeytin, incir fidanları dizilmişti. Gelecekte yeşillenecek bu bağçeyi, çepeçevre yüksek bir duvar çeviriyordu. Duvarın taşlarını birbirine bağlayan harcı, daha yaş sayılırdı. Hanayın sağ yakasında, develerin, öküz arabalarının girebileceği büyük bir kapı vardı. Kapının kanatları, daha yapılıyordu. Bu bina, İbrahim'in zahire ambarları olacaktı.

Bina yükselince, Yakup'un İbrahim'in hanayına bakan evinin yan yakasını kapatacağı. Buraya bağçenin sınır duvarı yapılmamış, ambarın arka duvarının sınır görevini görmesi düşünülmüştü. İbrahim'in asıl özene bezene yaptırdığı yer, hanayından bir kapı ile geçilen, önü ardi açık, geniş bir ayazlıktı. Ayazlığın üstü çardaktı. Ama asmalar yeni dikildiğinden daha çardağı saramamıştı. Çardağın ana direklerine yeni yeni sarılıyorlardı» (s. 127- 128).

Romanın son bölümünde yine geniş mekân hâkimdir. İnsanlar kahvenin üst yakasından Nalbantlar köyüne çıkan yolun ağzında beklerler. Kahramanlardan Cemal, gidecekleri dağları şöyle anlatır:

“Hele kapağı Beşparmakların Aslan yaylasına bir atalım; Ası tepe'ye bir varalım; canımıza can, kanımıza kan katalım... Dağların örüzgerinden bir soluk alalım. Yaylamızda bir keyf çatalım. Sen, Yörüğü o zaman gör... Yaşıl çamlardan arıların getirdiği balı yiyelim; karakoyunun, akkoyunun südün içelim. Kışdan gömme karların helvasın karalım. Buz gibi pınarların serinliğine varıp yatalım...” (s.151).

Mekân gittikçe genişleyen ve göçebe kültürüne dönüşü müjdeleyen yeşillikler ve mor çiçekli dağlar olarak belirir. Roman, göçebe kültürüne has geniş mekânı sergileyici bir tarzla şöyle biter: “Mor çiçekli, sakız kokulu dağlardan geldiler; Söke ovasına adlarını armağan ettiler; yine duru, serin pınarlı, yeşil çamlı dağlarına döndüler.” (s. 159- 160).

Yörükleri anlatan romanın ilk bölümünde büyük ölçüde geniş mekân hâkimdir, yerleşik hayatla birlikte evler veya kahve şeklinde beliren dar mekân söz konusu olur. İkinci bölümde Menderes taşkınına kadar olan sürede dar mekân hâkim iken taşkın zamanı geniş mekâna çıkılır. Kapalı ve basık mekânın vaka ile derin bir münasebeti vardır. İnsan- tabiat çatışmasının mekânı olan Menderes ve çevresinden sonra, dağlara dönme fikri hâkim olur. Roman, yerleşik düzende hüsrana uğrayan insanların, alışılmış düzene doğru, gittikçe genişleyen bir mekânda yolculukları ile son bulur.

Kişiler: Bir Karış Toprak'ın vakasını şekillendiren kişiler, Yörüklerdir. Özellikle ilk iki bölümde, daha sonraki bölümlerde yer almayacak kişiler vardır. İlk bölümde beliren ve daha sonraki bölümlerin esas kahramanı olan Yakup, İbrahim'le çatışan tematik güç olarak yer alır.

Romanın Önsöz'ünde yazar, öncelikle hikâyeyi kendisine anlatan Koca Hasan'ı tanıtır: “Hasan'ın kocaman kır bıyıkları, yanaklarından çenesine uzanır. İri kocaman bir gövdesi vardır. Bu gövdeyi taşımaktan kendisi de bıkmış görünür.” (s. 3).

Romandaki kişileri, karşı güç olarak beliren Menderes de dâhil olmak üzere şu şekilde sınıflandırmak mümkündür:

Esas Kişi: Yakup.

İkinci Dereceden Kişiler: Koca Yörük Ali Ağa, İbrahim, Menderes Irmağı.

Diğer Kişiler: Ali Ağa'nın oğlu Veli, Mehmet Ağa, Yakup'un karısı Fatma ve karşı

gücün temsilcisi sayılabilecek Hacı Halil Paşa, Cemal, Recep Emmi, Ali Ağa'nın kızı Ayşe, Yakup'un anası Hatice Ana, Musa Emmi, Muhtar Galip Efendi, Lutfullah Hoca ve derviş kılıklı Zübeyr romanda dekoratif unsur olarak beliren kişilerdir.

Yakup: “Yavuz, yiğit bir kişi” (s. 38) olan Yakup, Yörüklerin en bilgili ve okumuş kişilerinden, Koca Ali Ağa'nın danışmanlığını yapan bir şahsın oğludur. Babasını kaybetmiştir, ancak onun bütün özelliklerini daha da geliştirerek üzerinde taşır. Eşi ve anasıyla yaşayan Yakup, okumayı yazmayı bilir, bilgili, cesur ve iri yarı bir insandır. Romanın özellikle ilk bölümünün sonunda belirginleşen kişiliği, daha sonraki bölümlerde de mücadeleci yönü ile anlatılır. İbrahim ve Ali Ağa'nın oğlu Veli ile arkadaşır. Yakup, dış görünüş itibarıyla şöyle tanıtılır:

“Gövdesi, çadırın aralığına zor sığıyordu. Pembe yüzlü, kara pos bıyıklı, geniş omuzlu, çam yarması gibi koca bir yiğitti. Bastığı yerde sağlam duruyordu. Beyaz yün çoraplarının üstüne giydiği çarıklarının sıyrımları, ha koptu ha kopacak... Poturuna, mintanına sığmayan bir hâli vardı.”(s. 39).

Topraklanmak isteyen Yörüklerle göz kulak olma fikri ile yerleşik düzene geçmeye karar veren Yakup, yüz dönüm tarlasını tek başına işleyemeyeceği için, bir ortak bulur. Çiftçiliği ortağı Musa Emmi'den öğrenmeye çalışır. Kendisine ağa denilmesine karşı çıkan Yakup, Yörüklere iyiliği dokunmayan ve sadece kendini düşünen İbrahim ile çatışma içindedir. Arkadaşı olmasına rağmen İbrahim'in haksızlığını göz ardı etmeyen Yakup, halktan yanadır. Yakup sadece İbrahim'le çatışma hâlinde değildir. Tabiat şartları ile de çatışma halindedir. Bütün Yörükler gibi Yakup da Menderes taşkınına önlemeye çalışır. Bir “engerek yılı” (s. 98) gibi gördüğü Menderes'le özelliklerini bilmese de mücadele eder.

Yörük töresini özümseyen Yakup saygılı, dürüst ve mücadelecidir. Göçebe kültüründen yerleşik düzene geçmesine rağmen mücadelecisi ve kararlı tavrını kaybetmez. “Ben bir yol toprağı avuçladım, bırakmayacağım” (s. 110) diyen Yakup direnen tek tematik güç olarak belirir. İbrahim'in karşısında yer alan Yakup, yerleşik düzeni benimsediğini şöyle ifade eder:

“Burası da evimiz, yurdumuz, orası da evimiz, yurdumuz. Anadolu toprağı, Yörükün Osmanlının toprağı...Bu toprağın insanları, ister Yörük, ister Osmanlı olsun, aslına bakarsan bir hamurdandır... İbrahimli bubam da böyle derdi. Yeter ki toprağı, davara, sürüye sahip olmasını bilmeli.” (s, 143).

Yakup, güçlü bir kişiliğe sahiptir. Yörüklerin direnmesi için çaba harcasa da onları kararından vazgeçiremez.

İkinci Dereceden Kişiler: Romanda asıl kahramanların çevresinde yer alan ve onları tamamlayan yardımcı ve açıklayıcı nitelikte kişilerdir. Koca Yörük Ali Ağa, İbrahim ve Menderes Irmağı bu çerçevede ele alınabilir.

Koca Yörük Ali Ağa: Ali Ağa, beyaz sakallı, yaşlıca bir oymak ağasıdır. İpekli kara mintanı, sırma işlemeli şalvarı, cepkeni ve beyaz kuşağı ile Ali Ağa, gelecek olan Hacı

Halil Paşa'yı karşılamaya hazırlanır. Fesinin üstüne mor poşusunu dolar, yün çoraplarının üstüne kara çizmelerini çeker, kuşağının arasına, boncukla işlenmiş altın kesesini yerleştirir. Ali Ağa, Yörük törelerini en iyi bilenlerden biridir. Hacı Halil Paşa ile konuşurken ileriye gören özelliği ve arifane tavrı ile dikkati çeker. O, Yörüklerin topraklanınca başına gelebilecekleri önceden sezebilmektedir: “Yörük oğlu, Türkmen kişisi dediğin, işten kaçmaz, çalışır... Gel gör ki, çiftçiliği bilemez. Ağzımıza yüzümüze bulaştırır, sonunda sipsivri ortalıkta kalırız. Ben, kendimden öte, oymağımı, obalarımı düşünürüm. Benim ağalığım bu yöndedir...” (s. 18).

Yörüklerin uğrayacağı hüsrancı önceden hissedebilen Ali Ağa, buna rağmen oymağındaki insanların fikrine ve tercihinin önem verir. Herkesin kendi kararını vererek hareket etmesini ister. Adaletli, hoşgörülü, alçak gönüllü, Yörük törelerini en ince ayrıntılarına kadar bilen oymak ağası Koca Yörük Ali Ağa, ileriye gören arif bir insandır. Evlidir. Ayşe ve Veli isminde iki çocuğu vardır. Romanın ilk bölümünde yer alsada sonraki bölümlerde görülmez.

İbrahim: Mehmet Ağa'nın oğlu, Koca Yörük Ali Ağa'nın yeğeni olan İbrahim, Veli'nin akranı, ama ondan kısa, tıknaz bir delikanlıdır. Yaşından daha olgun görünür. Romanın ilk bölümünde Yörüklerin topraklanması fikrini ortaya atan kişi olarak belirir. Amacı toprak ağası olabilmektir. Hırslı bir kişiliği vardır. Ali Ağa, oğlu Veli ile konuşurken İbrahim'i şöyle tanıtır:

“Şimdi İbrahim'in sözünü ettik. Onun tutumu beni düşündürüyor. Bir candan bir candanız. Ama o, çocukluğundan beri hırslı, kıskanç bir kişiydi. İnsan, Şeytan'dan yana oldu mu, Şeytan adamın kanına girdi mi, zor yolunu bulur. Yörüklere kötülük edecek bu kızan... Akacak kan damarda durmaz demişler...” (s. 24).

Okuma yazmayı öğrenmekten kaçan İbrahim, babasının ağalık gücü ile “iki bin dönüm” (s. 34) toprağı alır. Planladığı şekilde hareket eden İbrahim'i, Ali Ağa'nın oğlu Veli şöyle anlatır: “Yabanla, Osmanlıyla oymak kurmuş (...) Türkmen'e yaban katmış”tır (s. 41). İbrahim topraklarını Menderes taşkınyından en az etkilenen yüksek yerlerden alır. Diğer Yörüklere de su altında kalacak toprakları pay eder. Büyük toprak ağası olma özlemine İbrahim, Menderes taşkınyı sayesinde istediğinden daha çabuk ulaşır. Yakup hariç bütün Yörüklerin topraklarını satın alır. İbrahim, şöyle tanıtır:

“Şişmanladıkça boyu kısalmıştı. Muhtar Galip'le, huyuna suyuna giden köylülerle kahvede, evinde toplanıp ocak keyfi yapmış, ağalığını yüceltecek, pekleştirecek sorunları düşünmüştü. Köyün eskilerinden, eski ağaların yaşayışını, gördükleri işleri, tutumlarını bir bir öğrenmişti. Osmanlı ağalığının yöresi, yönetimi hiç de Yörük ağalarına benzemiyordu. Hele başka köylerin ağalarının tutumlarını, kasabadaki ağaların durumlarını, iyiden iyiye incelemiş gözden geçirmişti.” (s. 128).

Romanda karşı güç olarak beliren İbrahim, Koca Ali Ağa'nın da belirttiği gibi Yörüklere kötülük eder. Sadece kendini düşünür.

Menderes: Kocagöz'ün hikâye ve romanlarında karşı güç olarak beliren kahramanlardan biri de Menderes'tir. Tematik gücün karşısında olan Menderes, taşkınları ile hem bereket hem belâ niteliği taşır:

“Ovanın ortasında döne dolaşa, yılan gibi kıvrıla kıvrıla yürüyüp geçen Menderes Nehri (...) toprakların şahdamarıydı. Menderesin çoşup kabarması bir belâ, ama bir bakıma da berekettir. Menderes, Büyük Menderes, üç bin yıldır kabarıp taşıp getirdiği millerle bu ovada uygarlıklar kurmuş, uygarlıkları yok etmiştir. Menderes, adına yapılan, yaratılan mermer Bereket Tanrılarını, dağlardan söküp getirdiği topraklarla gömmüş, canı istediği zaman da toprağı kazmış, oymuş, karıştırmış, ortaya çıkarmıştır. Sonunda Bereket Tanrısı ile Denizler Tanrısı Poseidon'un arasına girmiş, Milet iç körfezinin boğazını sıkıp, körfezi denizden ayırmış, İyonların incisi, Tales'in yurdu Milet şehrini, yığın yığın millerle topraklarla örtmüştür.” (s. 46).

Romanın zirvesi olan ve Yörüklerin hayatını altüst eden taşkınlarıyla Menderes, kuyruğuna konan sineğı atmak için silkinen bir “koca öküz” olarak nitelendirilir (s. 104). Taştığı zaman bir düşmandır, haindir: “Gedik bulduğu yer kapanınca, sesini çıkarmıyor, hayın hayın gülüp geçiyor, az sonra başka bir gedikten yükleniyor, saldırıyordu. Köylüyü bezdirmek, canından usandırmak istiyordu.” (s. 102). Bütün çabalara rağmen o, yarıntıyı yıkarak Yörüklerin umutlarını yok edencesine yatağını değiştirir. Bu romanın sonunu tayin eden zirvedir. Yörükler yurtlanmak için geldikleri oviden, taşkınının hızlandırdığı bir kararla tekrar dağlara dönerler.

Diğer Kişiler: Romanda Yörüklerin hayat tarzını göstermek üzere **dekoratif** unsur olarak beliren, aynı zamanda göçebe ve yerleşik düzen arasındaki farkı göstermeyi amaçlayan kişiler de söz konusudur. **Fon kişiler** olarak da nitelenebilecek bu kişiler, vakanın ve kişilerin daha iyi anlaşılabilmesi için dekoratif unsur görevi görürler. Ali Ağa'dan sonra oymağa ve obaya göz kulak olacak oğlu Veli; Ali Ağa'nın kardeşi, İbrahim'in babası Mehmet Ağa; Yakup'un karısı Fatma; Ali Ağa'nın “başibozuk paşa” (s. 8) diye nitelediği askersiz paşalardan Hacı Halil Paşa dekoratif kişilerdir. Ali Ağa'nın kızı Ayşe, yaşlı Yörüklerden Recep Emmi, Yakup'un anası Hatice Ana ve Yörükleri tekrar dağlara dönmek için kışkırtan Cemal, Yörüklerin diğer kişileri olarak yer alır. Köylülerden Yakup'un ortağı Musa Emmi, köyün imamı Lutfullah Hoca ve sarıklı, uzun beyaz sakallı Zübeyr de tamamlayıcı unsurlardır.

Dil ve Anlatım:Kocagöz, öze verdiği önemi, konuya gösterdiği özeni, Yörükleri anlatan bu eseri ile üslubuna da yansıtır. Destan üslubunu hatırlatan bir dil ve anlatımla oluşturulan Bir Karış Toprak, yazarın içerik- anlatım ilişkisine gösterdiği özen bakımından dikkat çekicidir.

Eserde, Yörüklerin özellikleri, gelenek ve görenekleri masal- destan havasında, canlı, değişik bir anlatımla sergilenir. Gösterme/sahneleme tekniğinin, konuşma/diyalog tarzındaki kullanımına sıklıkla rastlanan eserde anlatım tarzı dikkati çeker:

“Otur oğlum, sana bir çift sözüm var: Çocukluğundan bu yana hep yaşına

başına uygun, gün gün, ay ay, yıl yıl; sana öğüt verdim. Çok şükür, bugüne dek, büyüğüne saygıda, küçüğüne sevgide kusur etmedin. Yüzüme bir vakit kir getirmedi. Senden hoşnudum oğul. Oymağımızın yasalarını töresini iyi öğrendin. Bilirim, bencileyin, yüreğin meleyen kuzucuğa yufka, dişini gösteren canavara katıdır. (...) Bir kandan, bir candan (...) Ama şu sözüm de kulağına küpe olsun oğul, şu sözüme kulak ver: Yaşadığın yaşça, dikkat et oğlum, dikkatli ol, Yörük milletine, insanlara; elinden, dilinden, belinden bir kötülük gelmesin.” (s. 24).

Kocagöz, halk dilinin hemen hemen bütün imkânlarından yararlanır. Göçebe kültür anlatılırken atasözlerinden deyimlere, ikilemelerden halk söyleyişlerine uzanan değişik ve renkli bir anlatım tarzı seçilir. Yerleşik hayatın anlatımında ise durgunluk ve çaresizlik hâkimdir. Bu da yerleşik hayata uyum gösteremeyen Yörüklerin durgunluğunu hissettirmesi bakımından önemlidir. Mor dağlara dönüş yine aynı destansı üslupla anlatılır:

“ ‘Hey! Kızanlar! Hey hey! kınalı kızlar! Bir türkü çağıralım! Dadaloğlu’ndan obaya bir haber verelim!..’

Aldı kınalı kızlar, koç yiğitler, bakalım ne söyledi:

(Kalktı göç eyledi Avşar elleri

Ağır ağır giden eller bizimdir

Arap atlar yakın eder ırağı

Yüce dağdan aşan yollar bizimdir

Hakkımızda devlet etmiş fermanı

Ferman padişahın dağlar bizimdir)

Dağlar taşlar yankısını verdi bu türkünün, yollar beller inledi. Sonra dağların çavçağında ovaya sisler içindeki denize dek döküldü gitti koç yiğitlerin, kınalı kızların körpe kızanların sesi.” (157).

Anlatma, tasvir ve konuşmalardan hareketle sezdirilmeye çalışılan tahliller, konunun niteliği ile birlikte cümleleri etkiler. Kocagöz’ün eserinin temelinde ustaca yerleştirilmiş bir tarzda yer alan konuşma cümleleri vardır. Kocagöz için “konuşma” önemlidir:

“İnsanın ruh halinin fikirlerle, olaylarla bir konuya bağlanıp hikâyede, romanda belirtilmesinin başlıca yollarından biri, konuşmadır. Kişileri konuşurma. Ama yazar, kişilerini kafadan konuşturursa başarıya varamaz. Konuşmalar, yazarın çevresinde yaşayan insanların, topluluğun malı olmalıdır. Böyle olursa, yine yazarı okuyan insanlar, topluluk, onu yadırgamaz. Bence iyi bir yazarın topluluk içinde iyi bir tanık olarak yaşaması şarttır. Anlatacağı kişilerinin tutumunu yakalayabilmek için gözünü dört açmalıdır. Bu da bir yazar için mesleğinde edindiği en zor bir alışkanlıktır. Halk içinden bir plâk sadakatıyla yakaladığı konuşmalarla, -bir konuyu yazarken ona tedarikleri yardım eder- kişilerinin ruh hâlini yerinde kullandığı konuşmalarla tespit eder. Tıpkı bir bestecinin halk melodilerinden faydalanması gibi” dir. (Kocagöz 1957: 929)

Kocagöz'ün romanlarında, olayların, kişilerin, zaman ve mekânın üsluba büyük bir etkisi vardır. Eserin tamamına yakın büyük bir bölümü konuşma/diyalog tarzı üslup özelliğini taşır. Kelime seçiminden cümleye, cümleden üsluba kadar, bütün malzemeler gerçekçi bir anlayışın ürünüdür.

KAYNAKÇA

- ANDAÇ, F. (1989). “Öyküden Romana Samim Kocagöz”, *Varlık*, 982: 16.
- ÇIBLAK COŞKUN, N. (2013). Tahtacılar ve Tahtacı Ocaklarına Bağlı Oymakların Yerleşim Alanları”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, 68: 33- 54.
- KAKINÇ, T. D. (1971). Masalla Gerçek Arası, *Milliyet*, 28 Temmuz.
- KAPLAN, R. (1988). *Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Köy*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- KOCAGÖZ, S. (1957). Romanda, Hikâyede Konuşma”, *Yeni Ufuklar*, 60 (5): 929.
- KOCAGÖZ, S. (1964). *Bir Karış Toprak*, İstanbul: Ataç Kitabevi Yayınları.
- KOCAGÖZ, S. (1970). *Bir Çift Öküz*, İstanbul: Ararat Yayınevi.
- KOCAGÖZ, S. (1989). *Bu da Geçti Yahu*, İstanbul: Düşün Yayınevi.
- KÖSEMİHAL, N. Ş. (1964). Samim Kocagöz'ün Yeni Romanı, *Yeni İnsan*, 12.
- KURDAKUL, Ş. (1982). Samim Kocagöz ile Konuşma, *Yazko- Edebiyat*, 26: 123-124.
- ÖNERTOY, O. (1984). *Cumhuriyetin 60. Yılına Armağan. Cumhuriyet Dönemi Türk Roman ve Öyküsü*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- TAŞ, S. (2013). *Samim Kocagöz. Yazar- Eser- Üslup*, Ankara: Gazi Yayınları.
- TAŞ, S. (1995). Samim Kocagöz'le Yaptığım İlk Görüşme, *Eşik*, 3 (21- 22): 43- 47.

ÖZ

DOĞUMUNUN 100. YILI İÇİN SAMİM KOCAGÖZ'ÜN ROMANINDA YÖRÜKLER

Bu çalışmada, Samim Kocagöz'ün kişisel ve orijinal üslup döneminin romanlarından *Bir Karış Toprak*, yapısalcı bir yaklaşımla metin merkezli olarak çözümlenmektedir. *Bir Karış Toprak*, Tahtacı ve dağ Yörükleri adlarıyla da bilinen Türkmenlerin romanıdır. Yörüklerin kendi istekleri ile yerleşik hayata geçmeleri, topraklanmaları konusu ele alınır. Eserde, Yörüklerin özellikleri, gelenek ve görenekleri masal, destan havasında, canlı, değişik bir anlatımla sergilenir. Göçebe kültür ve töreleri ile yerleşik düzen arasındaki farklılık, hâkim bakış açısı ve yazar anlatıcı tekniği ile sergilenir. Eserde, insan-tabiata ve insan- insan çatışması söz konusudur. Olay zamanı, 1894'lü yıllara denk düşer. On bir aylık bir süreyi konu alan eserde, II. Abdülhamit dönemi, yani Cumhuriyet öncesi anlatılır. Olay ile zaman arasında derin bir münasebet vardır. Göçebe kültür, atasözle-

rinden deyimlere, ikilemelerden halk söyleyişlerine uzanan destansı bir anlatım tarzı ile yerleşik hayat ise durgunluk ve çaresizlik yüklü yalın bir dille verilir. Bu da dağlara dönerken Söke ovasına “Yörük Tımarı” adını armağan eden Yörüklerin yerleşik hayata geçişte yaşadığı bocalama ve durgunluğu hissettirmesi bakımından önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Bir Karış Toprak, Samim Kocagöz, Yörükler, Tahtacılar, Türkmenler.

ABSTRACT

YURUKS IN NOVELS OF SAMİM KOCAGOZ IN THE 100TH ANNIVERSARY OF HIS BIRTH

In this study the novel named “Bir Karış Toprak” (A Span of Land) which is one of the personal and original style period novels of Samim Kocagöz was resolved with a structuralist approach and based on text. Bir Karış Toprak, is a novel of Turkmens which are known as Tahtaci or mountain Yuruks. In the novel the plot is about the intentional switching of Yuruks to settled life and their land acquisition. In the novel, the features of Yuruks and their traditions are portrayed with a vital, unique and epic narration. The difference between nomadic culture & traditions and permanent settlement, dominant point of view were portrayed by author narrator technique. The events in the novel are dated back to 1894’s. In the novel which is about a period of 11 months, Abdulhamid II. Era, namely pre-republican era is narrated. There is a deep relation between event and time. Nomadic culture is narrated with an epic style from proverbs to idioms, from reduplications to public articulations while permanent settlement is narrated with a plain style filled with stagnation and desperation. This is important in terms of evoking the stagnancy and floundering that Yuruks (who awarded the name Yuruk Tımar” to Soke plain on the way back to the mountains) faced in switching to settled lifestyle.

Keywords: Bir Karış Toprak, Samim Kocagöz, Yuruks, Tahtacıs, Turkmens.